

İLKÖĞRETİME YÖNELİK DERS KİTAPLARININ RESİMLEME VE YAYINLANMA SÜREÇLERİNE ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

ÖZET

Eğitim sürecinin en önemli materyallerinden olan ders kitapları, çocukların okuma-yazma sürecinde hayatına girer ve eğitim hayatı bitene kadar farklı seviye ve türleriyle eğitim hayatının bir zorunluluğu olarak yaşamında var olur. Kitapların çok küçük yaşlardan hayatımıza girmesi ile başlayan bu süreç, farklı etkenlerle kişilere göre değişim gösterir, fakat ders kitapları okula giden herkesin elinde bulunması gereken bir kaynaktır. Bu nedenlerdir ki tüm ilköğretim döneminde zorunlu olarak okutulan bu kitapların teknik ve fiziksel anlamda şüphe edilemeyecek kadar iyi olması gibi bir zorunluluğu vardır.

Bu çalışmada amaç, kitapların bu oluşum süreçlerinde görsel tasarım açısından karşılaştırmalı örneklerle incelenmesi ve bu yarışmaların sonucunda seçilen kitaplara not veren görsel tasarım uzmanlarına yönelik bir bakış ile bu alana yönelik öneriler sunmaktır.

Anahtar kelimeler: Ders Kitapları, Eğitim, Kitap Resimleri,

CRITICAL ASPECT TO THE PROCESSES OF ILLUSTRATION AND PUBLICATION OF TEXT BOOKS AIMED TO PRIMARY EDUCATION

Text books, which are the most important materials of education process, come into lives of children's literacy process, and exist in their lives in different levels and categories as a necessity of education life till their education lives ends. This process, starting to come into our lives since tender ages, show a change according to people with different factors, but text books are sources that everybody has to possess. Because of this reason, these books that are mandatorily taught in all primary education have an obligation in such a way that they have to be indubitably all right in technical and psychical sense.

The aim in this study is examining in the generation processes of the books with comparative examples from the point of visual design, and to bring forward proposals aimed to this field with the aspects directed to visual design experts that give grades to the chosen books in the end of these competitions.

Key words: text books, education, book illustrations

BÖLÜM 1: KURAMSAL ÇERÇEVE

Eğitim; bireyin yaşamını dengeli ve üretici sürdürebilmesi ve içinde bulunduğu toplumun yararlı bir üyesi olabilmesi için temel araçlardan birisidir. İnsanın varoluşu ile birlikte ilk yaptığı şeylerden birisi öğrenmektir. Öğrenme olmadan yaşamı sürdürmek mümkün olamamaktadır ya da başkalarına muhtaç bir hayat yaşamak zorunda kalınır. Yaşamımızın ilk yıllarında başlayan öğrenme süreci planlı ve disiplinli bir çerçeveye içine alınır ve okul süreci başlamış olur.

Çocuğun öğrenime katılmasında ve sürekli olarak öğrendiklerinin kalıcı olmasında, ilerideki eğitim yaşamındaki kazanımlarında öğretmen ve onun tarafından seçilen öğretim materyalleri ile kullandığı yöntem ve teknikler önemli rol oynamaktadır.

Ders Kitaplarına sadece bilgi veren birer eğitim ve öğretim aracı olarak bakılamayacağı anlaşılmıştır. Artık kitabın amacı sadece, bilgisel tavır kazandırmak olmamalıdır, çünkü böyle bir kitap öğrencide okuma zevki uyandırmaz.(Boydaş:2003)

İlkokuma yazma ders kitabının aşağıda belirtilen niteliklere sahip olması gerekir:

- . Çocukların gelişim özelliklerine uygun olmalı
- . Çocukların ilgi ve ihtiyaçlarına cevap verebilmeli
- . Çocukların yaratıcılığını geliştirmeli
- . Milli eğitimin ders amaçlarıyla tutarlı olmalı
- . İçerik ve resimler birbiri ile tutarlı olmalı
- . Resimler ve karakterler çocuğun yakın çevresinden seçilmeli
- . İçerik somut ve anlaşılır olmalı
- . İçerisinde çocuğu aktif kılacak sorular ya da resimler olmalı
- . Baskısı, kağıt kalitesi ve cildi uygun olmalı (Gürkan,Gökçe,2000)

Gökkaya ve Oruç(2003) Görsel, işitsel, dokunsal ve kinetik öğrenme stiline sahip çocukların bu özelliklerinin öğrenilmesine yönelik otuz soruluk testin yorumlanması neticesinde şu sonuçlara ulaşımlardır: Öğrenciler belirli konulardaki bilgilere erişme becerisini ders kitaplarının görselliği ilke eş anlamlı görmektedirler yani, görsel öğrenme özellikle ilköğretim düzeyindeki çocuklarımız için işitsel öğrenmeden daha önce gelmektedir. Otuz sorudan oluşan öğrenme stilinde alınan yanıtlardan 12 si görsel tema taşımaktadır. Yani diğer üç öğrenme stilinin önüne geçen oranda görsel süreç ön plana çıkmaktadır.

Eğitimbilimciler çocukların öğrenmelerinde görsel yolun etkin öğrenme yollarından biri olduğunu belirtirler. Eğitim açısından bakıldığında; çocuklara okutulan ders kitaplarında resimleme (illüstrasyon), tipografi ve içsayfaları oluşturan bölümlerdeki görsel düzenlemelerde problemler gözlenmektedir. Ders kitaplarında görsel düzeni oluşturan ve önemsenmesi gereken en önemli elemanlardan biri resimlemelerdir. Son yıllarda ülkemizde yazılı ders kitaplarındaki resimlemelerin, haritalar vb. görsel elamanların yerleşim düzeni, verilen bilgilerin kavranması bakımında etkisi, araştırmacılar tarafından incelenmiştir. Başarılı resimlemeler öğrenmeyi çabuklaştırırken, kötü resimlemeler öğrenciyi kitaptan uzaklaştırmaktadır. Artut(2005)

BÖLÜM 2: BULGULAR

Emiroğlu(2000) Polonya'da çocuk kitaplarına yönelik yaptığı araştırmada şu sonuçlara varmıştır: Çocuk kitaplarındaki kapak, kağıt, sayfa düzeni ve resimleme gibi yapısal özellikler uzman kişiler tarafından hazırlanmaktadır. Bu kişiler Almanya'daki yayınevlerine de grafiker danışmanlık yapmakla birlikte dünyadaki gelişmeleri takip edebilmek ve gücünü arttırabilmek için İngiltere'deki yayınevleriyle işbirliği yapmaktadır. Bazı örnek kitaplarda bazı resimlerde sayfanın büyük bölümünü kapsayan sanat değeri yüksek tarzda çizilmiş yağlıboya gerçek resimlerin içerisine, küçük boyutlarda, çizimi ve renklendirilmesi bilgisayar kullanılarak yapılmış fon resimler yerleştirerek yeni tarzlar denenmektedir. Bu çocuğun hem klasik hem de yeni tarzlarda çizilmiş iki ayrı tekniği tanınmasını, karşılaştırmasını ve kendisine uygun tarzı seçmesini sağlayacaktır.

Ülkemizde durum bu yıllarda benzerlikler göstermekle birlikte yağlıboya çalışmaları kitaplara ekleyecek kadar zaman tanınmamasından dolayı ağırlıklı photoshop programı kullanılarak bilgisayarda yapılan çalışmalardır. Ülkemizde de yayınevleri grafikerler çalıştırmakta ve gerek maaşlı gerekse dışarıdan çalıştırılmak üzere çizerler bulunmaktadır, bunun yanında Bakanlığın isteği doğrultusunda görsel uzmanlar da bulunmaktadır. Fakat, çocuk kitaplarına yönelik resimleme başlı başına farklı bir uzmanlık isteyen illüstrasyon dediğimiz çalışmalardır. Özellikle Grafik ve Animasyon Bölümlerinden mezun olmuş kişilere yönelik çalışmaları kapsamakla birlikte ülkemizde bu alanda yetişen elaman azlığı dikkati çekmektedir. Özellikle okul kitaplarının görsel anlamda incelenmesiyle kolayca vardığımız bu sonucun etkileri oldukça ciddidir.

Ülkemizde faaliyet gösteren yayınevlerinin bu tarz çalışmaları olmakla birlikte birçok eksikliği de beraberinde getirmektedir, aynı şekilde Milli Eğitim Bakanlığının da kendi bünyesinde oluşturmuş olduğu kitaplarda bu anlamda ciddi eksiklikler bulunmaktadır. Özellikle kitap resimlerinin hazırlanma sürecindeki eksikler ve resimleri yapan grafikerlerin eğitim ve tecrübe düzeylerinin yanında Talim Terbiye Kurulunda görev alan uzmanların nitelikleri ve bizzat Bakanlığın hazırladığı kitapların görsel tasarım anlamındaki düzenlemeleri aksaklıkların başında gelmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliğinde Resmi Gazetenin 25.05.1995/22297 tarihli karar ile Yarışmalara katılacak Yayınevlerinden istediği görsel tasarımcı özellikleri şöyledir: “ Görsel Tasarımcı: (Ek: 17.3.2004/25405 RG) Resim veya grafik alanında lisans veya lisansüstü düzeyde öğrenim görmüş ya da en az beş yıl ders kitabı ile diğer kitap ve eğitim araçlarını resimlediğini belgelendiren kişiyi,” İstenen bu özellikleri yerine getiren yayınevleri çoğu kez bünyesindeki grafikerlerin adını kullanarak farklı resamlara çalışma yaptırabilmektedirler. Yayınevleri bir yarışmaya tabi olduklarından genellikle kitapların kusursuz geçebilmesi ve yapılan masrafların karşılanabilmesi için bir çaba gösterdikleri ve kaliteyi yukarı çekmeye çalıştıkları söylenebilir, fakat Milli Eğitim Bakanlığının kendisinin hazırladığı kitaplar için bunu söylemek mümkün olmamaktadır. Yarışmanın içine bu kitaplar dahil olmadığı için

Bakanlığın bünyesinde çalışan resim öğretmenlerine yaptırılan bu illüstrasyonların kalitesi oldukça düşük, çizim ve boyama açısından, kurgu ve konuya uygunluk alanlarında da ciddi eksiklikler taşımaktadırlar.

Yayınevlerinin kitaplarını kurula göndermesi ile başlayan süreç de kurulların içinde bir tane görsel sanat uzmanı bulunduğundan bahsetmiştik, bu uzmanların resim öğretmeni olduklarını ve Talim Terbiye Kurulunda bu nedenle görev aldıkları bilinmektedir. Yayınevlerine verilen raporlarda bu uzmanlar resimlerle ilgili eleştirilerini maddeler halinde toplayarak gönderirler ve bu eleştirileriler doğrultusunda bir süre vererek düzeltmeleri yapmaları beklenir. Fakat bu raporlardaki düzeltme kriterleri incelendiğinde çoğu kez anlaşılmadığı, ne demek istendiğinin tamamen karıştığı ve tek düze hep aynı ifadelerin tekrarlandığı gözlenir, bunun yanında bakanlığın kendi bünyesinde yayınladığı ders kitapları ile karşılaştırma yaptığımızda illüstrasyonların pek çok anlamda yetersiz olduğunu da görürüz. Bu bir ikilemdir ve üzerinde durulup çözümlerinin araştırılması gerekmektedir.

BÖLÜM 3: SONUÇ

Ders kitaplarımızda bulunan resimlerin, özellikle İlköğretim basamaklarında bulunan çocuklarımız üzerinde önemli etkisi bulunmaktadır. Çocuğun okumaya başlamasında yardımcı olan kitapların resimleri, yazıdan daha fazla yer alır ve çocuğun kitaplarla tanışma süreci ilk olarak resimlerle başlar. Çocukların görsel beğenilerinin artması, estetik anlamda güzele olan bağlılıkları sonraki hayatlarında da gördükleri görsel tasarımların kalitesi arttıkça gelişecektir. Resimler, dilin bize ilettiğinden daha sınırsız ve uluslararasıdır, bu nedenle ders kitaplarının yazılımında nasıl çocuklarımızın yaş düzeyine uygun olarak hazırlanıyorsa bu kitapların resimlenmesinde de aynı özen gösterilmelidir. Çizer konunun çocuğun belleğinde bıraktığı izlenimi yakalayıp, onun algılanan etkisini çoğaltıp, çocuğun düş gücüne daha geniş boyut ve renk kazandırabiliyorsa o resimler değerli ve görevini yerine getirmiş demektir.(Turan,2000)

Ders kitaplarının resimlenmesinde bu alanda uzman grafikerlerin çalışmasının yanında bu kişilerin pedagojik anlamda da yetkin kişiler olması gerekmektedir. AB ye uyumluluk kriterlerine göre 2005–2006 yıllarında Bakanlık

tarafından yapılan düzenlemeleri takdir etmekle birlikte tespit edilen eksikler şunlardır:

- 1- Yayınevlerinde sigortalı olarak çalışılması istenen görsel tasarım uzmanlarının üniversitenin ilgili bölümlerinden mezun olması ya da Milli Eğitim Bakanlığında daha önce çıkmış kitabı olması ve beş yıllık deneyim kazanması ile sınırlaması 2005–2006 yılında yarışmanın kuralı olarak eklenmiş, ayrıca görsel tasarım uzmanlarının sigortalı olması zorunluluğu getirilmiştir, fakat daha sonra bu karar terk edilmiştir. Yayınevleri sigortalı uzman çalıştırması zorunluluğu kalkmıştır. Bu durumda yayınevleri dışarıdan çizerlere çalışmaya devam etmişler bu da pek çok eğitimsiz kişilerin bu kitapları resimlemesi anlamına gelmektedir. Bunun yanında daha önce kitabının Bakanlıkta çıkmış olması zorunluluğu da birçok yetenekli grafikerin bu şartlar yüzünden çalışamaması anlamına gelmektedir. Pek çok uzman çizer ders kitabı oluşumunda yer almamış ama bunun yanında pek çok kaliteli işlerin üretiminde çalışmışlardır, fakat bu sınırlama yüzünden bu sektörde yer alamamaktadırlar.
- 2- Bakanlık her yıl iki kere bu yarışmaları yapmaktadır, bu sınırlama pek çok yayınevini sıkıntıya sokmakta ve süreyi kaçırmamak adına özensiz kitaplar ortaya çıkmaktadır. Bir kitabın resimlenme süreci yarışmanın süreci ile asla uyumsuzdur. Acele edilen bu çalışmalar belli bir kaliteden yoksun kalmaktadır. Bakanlık bu yarışmalarının süreçlerini serbest bırakmalıdır.
- 3- Talim Terbiye Kurulunda yer alan görsel sanat uzmanlarının, uzmanlığı sorgulanmalıdır. Bu kişiler okullarda çalışan gönüllü öğretmenlerden oluşmaktadır ki pek çoğu illüstrasyon yapamazlar, bu durumda bu kişilerin eleştirileri de yayınevleri ve çizerler tarafından eleştirilmekte ve yetkin bulunmamaktadır. Talim Terbiye Kurulunda yer alacak olan bu uzmanların mutlaka alanında yetişmiş profesyonel kişilerden oluşmakla beraber illüstrasyon yapabilen, photoshop gibi programları kullanabilen ve pedagojik anlamda testlerden geçen kişilerden oluşması gerekir. Üniversitelerde yer alan bu alanda uzman olan akademisyenlerden faydalanarak bu kişilere sürekli semineler verilmelidir.

- 4- Milli Eğitim Bakanlığı kendi yayınladığı ders kitaplarının resimlemelerini kendi bünyesinde bulunan amatör öğretmenlere yaptırmak yerine özel sektörde bulunan yayinevleri gibi illüstrasyon konusunda yetkin, alanın uzmanı grafikerlere yaptırmalı, ve kendi kitaplarını da denetleyen görsel sanatlar uzmanı bulundurmalıdır.

BÖLÜM 4: KAYNAKÇA

Artut,K. (2005) *Özel Öğretim Yöntemleri Dersi*. <http://www.egitim.cu.edu.tr>

Boydaş, N. (2003) *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Görsel Düzen Açısından Değerlendirilmesi*. Ankara: Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler. Gündüz Yayıncılık

Emiroğlu,Ö.(2000). *Polonya'da Çocuk Kitapları. 1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu*. Ankara: Tömer Dil Eğitim Merkezi Yayınları No:1

Gökkaya,K,Oruç,Ş.(2003) *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Görsel Materyallerin Kullanımına Bir Örnek: Fotoğraf*. Ankara: Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler. Gündüz Yayıncılık

Gürkan,T.,Gökçe,E. (2000) *İlköğretim İlkokuma-Yazma Kitaplarının İncelenmesi. 1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu*. Ankara: Tömer Dil Eğitim Merkezi Yayınları No:1

Turan, N. (2000) *Çocuk Kitapları Resimlemesi. 1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu*. Ankara: Tömer Dil Eğitim Merkezi Yayınları No:1